

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Distr.: opća
25. studenoga 2016.

Izvornik: engleski

Odbor za prava osoba s invaliditetom

Opći komentar br. 4 (2016.) o pravu na uključivo obrazovanje

I. Uvod

1. Dok se kroz povijest prema osobama s invaliditetom postupalo kao prema primateljima skrbi, osobe s invaliditetom danas su u međunarodnom pravu priznate kao nositelji prava na obrazovanje bez diskriminacije i na temelju jednakih mogućnosti. Konvencija o pravima djeteta (1989.), Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve (1990.), Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (1993.) i Izjava iz Salamanke i Okvir za akciju (1994.) sadrže mjere iz kojih je vidljiva sve prisutnija svijest i razumijevanje o pravima osoba s invaliditetom na obrazovanje.

2. Potvrda uključivosti kao ključnog čimbenika za realizaciju prava na obrazovanje u zadnjih je 30 godina osnaženo i ugrađeno u Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, prvi pravno obvezujući instrument koji sadrži pozivanje na koncept kvalitetnog uključivog obrazovanja. Četvrtim ciljem održivog razvoja također se potvrđuje vrijednost uključivog, kvalitetnog i pravednog obrazovanja. Uključivo obrazovanje zauzima središnje mjesto u realizaciji visokokvalitetnog obrazovanja za sve učenike, uključujući osobe s invaliditetom, kao i razvoju uključivih, mirnih i pravednih društava. Osim toga, postoje i snažni obrazovni, društveni i gospodarski argumenti. Iz izvješća Ureda visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava o tematskoj studiji o pravu osoba s invaliditetom na obrazovanje vidljivo je da se samo uključivim obrazovanjem može osigurati kako kvalitetno obrazovanje i društveni razvoj osoba s invaliditetom tako i jamstvo univerzalnosti i neskriminacije u odnosu na pravo na obrazovanje¹.

¹ Vidjeti A/HRC/25/29 i Ispr. 1, t. 3. i 68.

3. Usprkos ostvarenom napretku, Odbor je ipak zabrinut s obzirom na postojanje dubinskih izazova. Milijunima osoba s invaliditetom i dalje je uskraćeno pravo na pristup obrazovanju, a za još veći broj osoba s invaliditetom obrazovanje je dostupno samo u okruženju u kojem su osobe s invaliditetom izolirane od svojih vršnjaka i u kojem je obrazovni sadržaj inferiorne kvalitete.

4. Prepreke kojima se ometa pristup uključivom obrazovanju za osobe s invaliditetom proizlaze iz višestrukih čimbenika, uključujući:

(a) nerazumijevanje ili neprovedba modela invaliditeta koji se zasniva na ljudskim pravima, a prema kojem glavni razlog za isključivanje osoba s invaliditetom leži u zajednici i društvu, a ne u samom invaliditetu;

(b) perzistentnu diskriminaciju osoba s invaliditetom, uz prateću izolaciju onih koje još uvijek žive u ustanovama za dugotrajni smještaj i niskim očekivanjima za one osobe s invaliditetom koje su dio redovnog društvenog okruženja, čime se omogućuju eskalacija i nerješavanje predrasuda i straha;

(c) nedostatno znanje o prirodi i prednostima uključivog i kvalitetnog obrazovanja i raznolikosti, uključujući u odnosu na konkurentnost, u učenju za sve; nedovoljan kontakt sa svim roditeljima; i nedovoljan odgovor na zahtjeve podrške, što rezultira u nepotrebnim strahovima i stereotipima da će uključivost dovesti do pada u kvaliteti obrazovanja ili na drugi način nepovoljno utjecati na ostale osobe;

(d) nedovoljno razvrstane podatke i istraživanje (a oboje je potrebno za odgovornost i razvoj programa), čime se otežava razvoj učinkovitih politika i intervencija za promicanje uključivog i kvalitetnog obrazovanja;

(e) nedostatak političke volje, tehničkog znanja i sposobnosti za provedbu prava na uključivo obrazovanje, što uključuje nedovoljan stupanj edukacije svih nastavničkih ljudskih resursa;

(f) neodgovarajuće i neprikladne mehanizme financiranja za osiguranje poticaja i razumne prilagodbe za uključivanje učenika/studenata s invaliditetom, međuresornu koordinaciju, podršku i održivost;

(g) nedostatak pravnih lijekova i mehanizama pravne zaštite u slučaju kršenja prava.

5. Države potpisnice Konvencije o pravima osoba s invaliditetom moraju uzeti u obzir temeljna opća načela Konvencije u svim mjerama koje donose za provedbu uključivog obrazovanja i moraju osigurati da proces i rezultati razvoja sustava uključivog obrazovanja budu u skladu s člankom 3.

6. Ovaj je opći komentar primjenjiv na sve osobe s otvorenim ili prikrivenim invaliditetom². Odbor uviđa da su neke skupine izložene većem riziku od isključivanja u obrazovanju od ostalih, npr.: osobe s intelektualnim invaliditetom ili višestrukim invaliditetom, osobe koje su gluhe i slijepe,

---

² Članak 1. stavak 2. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

osobe s poremećajima autističnog spektra ili osobe s invaliditetom u humanitarnim kriznim situacijama.

7. U skladu s člankom 4. stavkom 3., države potpisnice moraju se savjetovati i aktivno uključivati osobe s invaliditetom, kao i djecu s teškoćama u razvoju, putem organizacija koje ih predstavljaju, u sve aspekte planiranja, provedbe, nadzora i evaluacije politike uključivog obrazovanja. Osobe s invaliditetom i, kada je to slučaj, njihove obitelji moraju biti prihvaćeni kao partneri, a ne samo primatelji obrazovanja.

II. Normativni sadržaj članka 24.

8. U skladu s člankom 24. stavkom 1., države potpisnice moraju osigurati realizaciju prava osoba s invaliditetom na obrazovanje kroz sustav uključivog obrazovanja na svim razinama, što uključuje predškolski, osnovnoškolski, srednjoškolski odgoj i obrazovanje te visokoškolsko obrazovanje, strukovno usavršavanje i cjeloživotno učenje, kao i izvanškolske i društvene aktivnosti, za sve učenike, uključujući osobe s invaliditetom, bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti.

9. Osiguranje prava na uključivo obrazovanje obuhvaća preobrazbu u kulturi, politici i praksi u svim formalnim i neformalnim obrazovnim okruženjima, a kako bi se uzeli u obzir različiti zahtjevi i identiteti pojedinih učenika/studenata, uz predanost otklanjanju prepreka koje to onemogućavaju. Navedeno uključuje jačanje sposobnosti obrazovnog sustava da iziđe ususret svim učenicima. Fokus je na potpunom i učinkovitom sudjelovanju, prisustvovanju i postignućima svih učenika/studenata, a posebno onih koji su, bez obzira na razlog, isključeni ili u riziku od marginalizacije. Uključivost uključuje pristup i napredak u visokokvalitetnom formalnom i neformalnom odgoju i obrazovanju, bez diskriminacije. Pomoću uključivosti zajednicima, sustavima i strukturama nastoji se omogućiti borba protiv diskriminacije, što uključuje štetne stereotipe, prihvaćanje raznolikosti, promicanje sudjelovanja i premošćivanje prepreka učenju i sudjelovanju svih, kroz usredotočenost na dobrobit i uspjeh učenika/studenata s invaliditetom. Za to je potrebna dubinska preobrazba sustava odgoja i obrazovanja u zakonodavstvu, politici i mehanizmima financiranja, upravljanja, osmišljavanja, realizacije i nadzora odgoja i obrazovanja.

10. Uključivo obrazovanje valja razumjeti na sljedeći način:

(a) Temeljno ljudsko pravo svih učenika. Obrazovanje je pravo pojedinog učenika, a ne, u slučaju djece, pravo roditelja ili skrbnika. Roditeljske dužnosti u ovom smislu podređene su pravima djeteta;

(b) Načelom kojim se daje vrijednost dobrobiti svih učenika/studenata, poštuje se njihov urođeni dignitet i autonomija i uzimaju u obzir potrebe pojedinaca i njihova sposobnost učinkovitog uključivanja i davanja doprinosa društvu;

(c) Sredstvo pomoću kojeg se ostvaruju ostala ljudska prava. To je primarno sredstvo pomoću kojega se osobe s invaliditetom mogu izdignuti iz siromaštva, ishoditi sredstva pomoću kojih mogu u potpunosti sudjelovati u zajednici i biti zaštićene od iskorištavanja³. To je također primarno sredstvo ostvarivanja uključivih društava;

(d) Rezultat procesa kontinuirane i proaktivne predanosti eliminaciji prepreka koje ometaju pravo na obrazovanje, zajedno s promjenama u kulturi, politici i praksi u redovnim školama za prihvaćanje i učinkovito uključivanje svih učenika/studenata.

11. Odbor naglašava važnost razlikovanja isključivosti, segregacije, integracije i uključivosti. Do isključivosti dolazi kada su učenici izravno ili neizravno spriječeni ili kada im je uskraćen pristup obrazovanju u bilo kojem obliku. Do segregacije dolazi kada se odgoj i obrazovanje učenika/studenata s invaliditetom odvija u odvojenom okruženju, a koje je osmišljeno ili se koristi kao odgovor na pojedinu vrstu invaliditeta ili raznih vrsti invaliditeta, odvojeno od učenika/studenata bez invaliditeta. Integracija je proces smještanja osoba s invaliditetom u postojeće redovne obrazovne ustanove, pod uvjetom da se oni mogu prilagoditi standardiziranim zahtjevima koji postoje u tim ustanovama⁴. Uključivost predstavlja proces sustavne reforme koji uključuje promjene i prilagodbe sadržaja, nastavnih metoda, pristupa, struktura i strategija u odgoju i obrazovanju kako bi se prevazišle prepreke i omogućilo jednako i participatorno iskustvo učenja, kao i okruženje koje najbolje odgovara potrebama i sklonostima svih učenika/studenata određene dobne skupine. Smještanje učenika/studenata s invaliditetom u redovan razred bez pratećih strukturnih promjena, primjerice u odnosu na organizaciju, plan i program i strategije podučavanja i učenja, ne predstavlja uključivost. Osim toga, integracijom se ne može automatski jamčiti prijelaz sa segregacije na uključivost.

12. Ključne značajke uključivog obrazovanja jesu sljedeće:

(a) pristup „cjelovitih sustava”: ministarstva obrazovanja moraju osigurati da se svi resursi ulažu u unapređivanje uključivog obrazovanja te u uvođenje i ugrađivanje potrebnih promjena u institucionalnoj kulturi, politici i praksi;

(b) „cjelovito obrazovno okruženje”: u obrazovnim ustanovama potrebno je vodstvo koje je predano cilju uvođenja i ugrađivanja kulture, politike i prakse koji su neophodni za realizaciju uključivog obrazovanja na svim razinama i u svim područjima, uključujući u podučavanju i odnosima u učionici, sjednicama, nadzoru, savjetovanju i zdravstvenoj zaštiti, školskim

³ Odbor za gospodarska, društvena i kulturna prava, Opći komentar br. 13 (1999.) o pravu na obrazovanje.

⁴ Vidjeti A/HRC/25/29 i Ispr. 1., t. 4., i Fond Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF), *Pravo djece s invaliditetom na obrazovanje: Pristup uključivom obrazovanju koji se zasniva na pravima* (Ženeva, 2012.).

izletima, proračunskim izdvajanjima, interakciji s roditeljima učenika s i bez invaliditeta i, kada je to primjenjivo, lokalnom zajednicom ili širom javnošću;

(c) pristup „cjelovite osobe”: uvažava se sposobnost svake osobe za učenje te se za sve učenike, uključujući učenike s teškoćama u razvoju, postavljaju visoka očekivanja. Uključivo obrazovanje nudi fleksibilan nastavni plan i program i metode podučavanja i učenja koji su prilagođeni različitim interesima, potrebama i stilovima učenja. U ovom se pristupu predmnijeva pružanje podrške, razumne prilagodbe i rane intervencije na način da svi učenici mogu ispuniti svoj potencijal. Kod planiranja nastavnih aktivnosti, fokus je na sposobnostima i težnjama učenika, a ne na sadržaju. Cilj pristupa „cjelovite osobe” jest privesti kraju segregaciju u obrazovnom okruženju kroz osiguranje uključivog podučavanja u razredu u pristupačnom okruženju za učenje, uz odgovarajuću podršku. Obrazovnim sustavom mora se osigurati individualizirani pristup obrazovanju, umjesto da se od učenika očekuje da se oni prilagode sustavu;

(d) podrška učiteljima/nastavnicima: svi učitelji/nastavnici i ostalo osoblje prolaze kroz edukaciju i usavršavanje koje im je potrebno za usvajanje ključnih vrijednosti i kompetencija za stvaranje uključivih okruženja za učenje, a to uključuje učitelje/nastavnike s invaliditetom. Uključiva kultura stvara pristupačno okruženje u sklopu kojeg se pruža podrška i ohrabruje rad kroz suradnju, interakciju i rješavanje problema;

(e) poštivanje i uvažavanje raznolikosti: svi članovi zajednice koji sudjeluju u učenju jednako su dobrodošli te se mora poštivati njihova raznolikost, bez obzira na njihovu rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, politička ili druga uvjerenja, nacionalno, etničko, starosjedilačko ili socijalno podrijetlo, imovinski status, rođenje, dob ili neki drugi status. Svi učenici moraju osjećati da ih se uvažava i poštuje, da su uključeni i da će biti saslušani. Postoje učinkovite mjere za sprječavanje zlostavljanja i maltretiranja. Uključivost znači individualni pristup učenicima;

(f) okruženje prilagođeno učenju: okruženje za uključivo učenje je pristupačno okruženje u kojem se svi osjećaju sigurno, u kojem osjećaju da dobivaju podršku i stimulaciju te u kojem se mogu slobodno izražavati i u kojem postoji snažan naglasak na uključivanje učenika/studenata za izgradnju pozitivne školske zajednice. Vršnjačka skupina igra ulogu u učenju, izgradnji pozitivnih odnosa, prijateljstava i prihvaćanju;

(g) učinkoviti prijelazi: učenici s teškoćama primaju podršku kojom se osigurava učinkovit prijelaz s učenja u školi na strukovno i tercijarno obrazovanje i, u konačnici, zapošljavanje. Razvijaju se sposobnosti i povjerenje učenika te se provode razumne prilagodbe, prema njima se postupa ravnopravno u ocjenjivanju i provjeri znanja, a njihove se sposobnosti i postignuća vrednuju na jednak način kao i ostalim učenicima;

(h) prihvaćanje partnerstava: udruge učitelja/nastavnika, udruge i savezi učenika/studenata, organizacije osoba s invaliditetom, školski odbori, udruge roditelja i učitelja/nastavnika i ostale školske skupine za podršku, formalne i

neformalne, ohrabruje se da unaprijede razumijevanje i poznavanje invaliditeta. Uključivanje roditelja ili skrbnika i zajednice smatra se korisnim načinom privlačenja resursa i pozitivnih čimbenika. Odnos između okruženja za učenje i šire zajednice valja prihvatiti kao put prema uključivim društvima;

(i) nadzor: uključivo obrazovanje kao kontinuirani proces valja redovito nadzirati i ocjenjivati kako bi se osiguralo da ne dolazi do segregacije i integracije, formalne ili neformalne. U skladu s člankom 33., nadzor valja uključivati osobe s invaliditetom, uključujući djecu i osobe kojima je potrebna intenzivna podrška, putem njihovih predstavničkih organizacija, kao i roditelja ili skrbnika djece s teškoćama u razvoju, gdje je to slučaj. Pokazatelji uključivosti za osobe s invaliditetom trebaju biti razvijeni i korišteni na način koji je u skladu s Dnevnom redom za održivi razvoj 2030.

13. U skladu s Konvencijom protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO), a u svrhu provedbe članka 24. stavka 1. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, države potpisnice moraju osigurati da se pravo na obrazovanje osigurava bez diskriminacije i na temelju jednakih mogućnosti. Države potpisnice moraju zabraniti diskriminaciju na temelju invaliditeta i svim osobama s invaliditetom jamčiti ravnopravnu i učinkovitu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama. Osobe s invaliditetom mogu biti izložene međusektorskoj diskriminaciji s osnova invaliditeta, spola, vjere, pravnog statusa, etničkog podrijetla, dobi, spolne orijentacije ili jezika. Osim toga, roditelji, braća ili sestre i ostala rodbina mogu također biti izloženi diskriminaciji s osnova invaliditeta zbog povezanosti s osobom s invaliditetom. Mjere koje su potrebne za rješavanje svih oblika diskriminacije uključuju identifikaciju i otklanjanje pravnih, fizičkih, komunikacijskih i jezičnih, društvenih, financijskih i stajališnih prepreka unutar obrazovnih ustanova i zajednice. Pravo na nediskriminaciju uključuje pravo da se ne podliježe segregaciji i pravo na razumnu prilagodbu te ga valja tumačiti u kontekstu dužnosti za osiguranje pristupačnog okruženja za učenje i razumne prilagodbe.

14. Oružani sukobi, humanitarne krize i prirodne katastrofe imaju nesrazmjerno velik utjecaj na pravo na uključivo obrazovanje. Države potpisnice trebaju donijeti strategije za smanjenje rizika od katastrofa za sigurnost u školama u izvanrednim situacijama kojima se uzimaju u obzir potrebe učenika s invaliditetom. Privremenim okruženjem za učenje u takvom kontekstu valja osigurati pravo osoba s invaliditetom, posebno djece s teškoćama u razvoju, na obrazovanje na temelju ravnopravnosti s ostalim učenicima. Trebaju biti osigurani pristupačni edukativni materijali, školski prostor, savjetodavne usluge i pristup usavršavanju na lokalnom znakovnom jeziku za gluhe učenike. U skladu s člankom 11. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i s obzirom na povećani rizik od seksualnog nasilja u takvom okruženju valja poduzeti mjere kojima će biti osigurani uvjeti za učenje koji su sigurni i pristupačni za žene i djevojčice s invaliditetom. Učenicima s teškoćama u razvoju ne smije biti uskraćen pristup obrazovnim ustanovama

iz razloga što bi njihova evakuacija u izvanrednim situacijama bila nemoguća te valja osigurati razumnu prilagodbu.

15. U svrhu realizacije članka 24. stavka 1. točke (a), a u skladu s Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima i Konvencijom o pravima djeteta, obrazovanje valja usmjeriti prema cjelovitom razvoju ljudskog potencijala i osjećaja digniteta i vlastitog dostojanstva i jačanju poštovanja za ljudska prava i ljudsku raznolikost. Države potpisnice trebaju osigurati da je obrazovanje u skladu s ciljevima Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima na način kako se tumače u svjetlu Svjetske deklaracije o odgoju i obrazovanju za sve (članak 1.), Konvencije o pravima djeteta (članak 29. stavak 1.), Bečke deklaracije i programa djelovanja (Prvi dio, t. 33., Drugi dio, t. 80.) i Plana djelovanja za Desetljeće odgoja i obrazovanja za ljudska prava Ujedinjenih naroda (t. 2.). Ti tekstovi uključuju dodatne čimbenike, kao što su pozivanje na ravnopravnost spolova i poštivanje okoliša⁵. Osiguranje prava na obrazovanje je pitanje pristupa, kao i sadržaja, te napore valja usmjeriti na pružanje podrške cijelom rasponu vrijednosti, uključujući razumijevanje i toleranciju⁶. Cilj uključivog obrazovanja mora biti promicanje međusobnog poštovanja i vrijednosti za sve osobe i izgradnja obrazovnog okruženja u kojem pristup učenju, kultura obrazovne ustanove, kao i sam plan i program odražavaju vrijednost raznolikosti.

16. Sukladno članku 24. stavku 1. točke (b), obrazovanje valja usmjeriti na razvoj osobnosti, talenata i kreativnosti osoba s invaliditetom, kao i punog potencijala njihovih mentalnih, fizičkih i komunikacijskih sposobnosti. Obrazovanje osoba s invaliditetom prečesto je usredotočeno na deficitni pristup, odnosno na njihov otvoreni ili prikriveni invaliditet i na ograničavanje mogućnosti na unaprijed definirane i negativne pretpostavke o njihovom potencijalu. Države ugovornice moraju podržati stvaranje mogućnosti za izgradnju jedinstvenih snaga i talenata svakog pojedinca s invaliditetom.

17. Za realizaciju članka 24. stavka 1. točke (c), ciljeve obrazovanja valja usmjeriti na to da se osobama s invaliditetom omogući potpuno i učinkovito sudjelovanje u slobodnom društvu. Podsjećajući na članak 23. stavak 3. Konvencije o pravima djeteta, Odbor naglašava da u odnosu na osobe s invaliditetom valja pružiti pomoć kako bi se osiguralo da imaju učinkovit pristup obrazovanju na način koji doprinosi ostvarenju njihove najveće moguće socijalne integracije i individualnog razvoja. Države ugovornice moraju prihvatiti da su pojedinačna potpora i razumna prilagodba prioritetna pitanja i da trebaju biti besplatni na svim obveznim razinama obrazovanja.

18. Za potrebe provedbe članka 24. stavka 2. točke (a), potrebno je zabraniti isključivanje osoba s invaliditetom iz sustava općeg obrazovanja, uključujući

⁵ Odbor za gospodarska, društvena i kulturna prava, Opći komentar br. 13.

⁶ Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 1 (2001.) o ciljevima odgoja i obrazovanja.

kroz zakonodavstvo ili regulatorne odredbe kojima se ograničava njihovo uključivanje na temelju invaliditeta ili stupnja tog invaliditeta, na način da se uključivanje uvjetuje mjerom potencijala pojedinca ili navođenjem nesrazmjernog i nepotrebnog tereta u svrhu izbjegavanja obveze osiguranja razumne prilagodbe. Opće obrazovanje znači sve uobičajene sredine za učenje i obrazovni odjel. Izravno isključivanje značilo bi klasifikaciju određenih učenika/studenata kao „nesposobnih za obrazovanje” i stoga neprihvatljivih za pristup obrazovanju. Neizravno isključivanje značilo bi nametanje uvjeta uspješnog polaganja zajedničkog ispita kao uvjeta za upis u školu bez razumne prilagodbe i podrške.

19. Za provedbu članka 4. stavka 1. točke (b) Konvencije, države potpisnice trebaju poduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, u svrhu modifikacije ili ukidanja postojećih zakona, propisa, carinskih propisa i prakse koji predstavljaju diskriminaciju protiv osoba s invaliditetom i kojima se krši članak 24. Gdje je to potrebno, diskriminacijske zakone, propise, carinske propise i praksu valja ukinuti ili izmijeniti na sustavan način i unutar dogovorenih vremenskih rokova.

20. Za potrebe realizacije članka 24. stavka 2. točke (b), osobe s invaliditetom moraju imati pristup uključivom, kvalitetnom i besplatnom primarnom i sekundarnom obrazovanju i mora im biti omogućen gladak prijelaz s jednog na drugi na ravnopravnoj osnovi s ostalim osobama u zajednici u kojoj žive. Odbor se poziva na preporuku Odbora za gospodarska, društvena i kulturna prava kojom je predviđeno da se u svrhu ispunjenja obveze obrazovni sustav valja sastojati od četiri povezane značajke: raspoloživosti, pristupačnosti, prihvatljivosti i prilagodljivosti⁷.

Raspoloživost

21. Javne i privatne obrazovne ustanove i programi moraju biti raspoloživi u dostatnoj količini i biti odgovarajuće kvalitete. Države potpisnice moraju jamčiti široku raspoloživost obrazovnih mjesta za učenike s invaliditetom u cijeloj zajednici.

Pristupačnost

22. U skladu s člankom 9. Konvencije i Općim komentarem br. 2 (2014.) Odbora o pristupačnosti, obrazovne ustanove i programi moraju biti pristupačni svima, bez diskriminacije. Cjelokupni obrazovni sustav mora biti pristupačan, uključujući zgrade, informacijske i komunikacijske alate (što uključuje ambijentalne ili frekvencijske modulacijske pomoćne sustave), plan i program, edukativne materijalne, nastavne metode, ocjene znanja i jezik, kao i usluge podrške. Okruženje za učenike s teškoćama u razvoju treba biti projektirano na način da podržava uključivost i jamči njihovu ravnopravnost tijekom obrazovanja⁸. Na primjer, školski prijevoz, vodoopskrbne i sanitarne

---

⁷ Odbor za gospodarska, društvena i kulturna prava, Opći komentar br. 13.

⁸ Odbor za prava osoba s invaliditetom, Opći komentar br. 2.

prostorije (uključujući prostor za higijenu i toalet), školske blagovaonice i prostor za rekreaciju trebaju biti uključivi, pristupačni i sigurni. Države potpisnice trebaju se obvezati na promptno uvođenje univerzalnog dizajna. Države potpisnice trebaju zabraniti i sankcionirati građenje buduće obrazovne infrastrukture koja je nepristupačna i stvoriti učinkovit nadzorni mehanizam i vremenski okvir za realizaciju pristupačnosti svih postojećih obrazovnih okruženja. Države članice također se trebaju obvezati na osiguranje razumne prilagodbe u obrazovnim okruženjima kada je to potrebno. Pristup univerzalnog dizajna ne isključuje osiguranje pomoćnih uređaja, aplikacija i softvera za učenike s teškoćama u razvoju kojima su potrebni. Pristupačnost je dinamički koncept i njegova primjena iziskuje povremene regulatorne i tehničke prilagodbe. Države potpisnice trebaju osigurati da je brzi razvoj inovacija i novih tehnologija koje su osmišljene na način da se njima unaprijeđuje učenje dostupan svim učenicima, što uključuje osobe s invaliditetom.

23. Odbor naglašava veliki nedostatak udžbenika i materijala za učenje u pristupačnim formatima i jezicima, uključujući znakovni jezik. Države potpisnice moraju ulagati u pravovremeni razvoj resursa u otisnutom tekstu ili Brailleovom pismu i u digitalnim formatima, uključujući kroz uporabu inovativne tehnologije. Također trebaju razmotriti nastajuće standarde i smjernice za pretvorbu otisnutog teksta u pristupačne formate i jezike i staviti pristupačnost na središnje mjesto u nabavama vezanim za obrazovanje. Odbor poziva države potpisnice da hitno ratificiraju i provedu Ugovor iz Marakeša za olakšavanje pristupa objavljenim djelima slijepim i slabovidnim te osobama koje imaju druge smetnje pri čitanju otisnutog teksta.

24. Pristupačnost iziskuje da obrazovanje na svim razinama bude pristupačno za učenike s teškoćama u razvoju. Razumna prilagodba ne treba uključivati dodatne troškove za učenike s teškoćama u razvoju. Obvezno, kvalitetno, besplatno i pristupačno osnovno obrazovanje neposredna je obveza. U skladu s Dnevnim redom za održivi razvoj za 2030., države potpisnice moraju progresivno donositi mjere kojima se osigurava da sva djeca, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno srednjoškolsko obrazovanje i kojima se osigurava ravnopravan pristup za sve žene i muškarce s invaliditetom financijski pristupačnom i kvalitetnom tehničkom, strukovnom i tercijarnom obrazovanju, uključujući fakultetsko obrazovanje, i cjeloživotnom učenju. Države potpisnice moraju osigurati da osobe s invaliditetom imaju pristup obrazovanju na javnim i privatnim akademskih ustanovama na ravnopravnoj osnovi s ostalima.

Prihvatljivost

25. Prihvatljivost jest obveza projektiranja i provedbe svih edukacijskih prostora, proizvoda i usluga uzimajući u obzir i poštujući zahtjeve, kulturu, poglede i jezike osoba s invaliditetom. Oblik i sadržaj obrazovanja mora biti prihvatljiv za sve. Države potpisnice moraju donijeti mjere afirmativne akcije

kako bi osigurale da je obrazovanje dobre kvalitete za sve⁹. Uključivost i kvaliteta su recipročni: uključivi pristup može dati značajan doprinos kvaliteti obrazovanja.

Prilagodljivost

26. Odbor ohrabruje države potpisnice da donesu univerzalni dizajn za pristup učenju koji se sastoji od niza načela kojima se učiteljima/nastavnicima i osoblju daje struktura za stvaranje prilagodljivog okruženja za učenje i razvoj uputa za ispunjavanje različitih potreba svih učenika. Univerzalnim dizajnom potvrđuje se da svaki učenik uči na svoj jedinstveni način i uključuje: razvoj fleksibilnih načina učenja, stvaranje interesantnog okruženja u učionici; održavanje velikih očekivanja za sve učenike uz omogućavanje višestrukih načina za ispunjavanje očekivanja; osnaživanje učitelja/nastavnika u smislu drukčijeg promišljanja vlastitog podučavanja; i fokus na obrazovne ishode za sve, uključujući osobe s invaliditetom. Plan i program mora biti osmišljen, sastavljen i proveden na način da se njime ispunjavaju i da se prilagođava potrebama svakog učenika i da sadrži odgovarajuće obrazovne odgovore. Standardizirane provjere znanja moraju biti zamijenjene fleksibilnim i višestrukim oblicima provjere znanja i priznanjem individualnog napretka prema širokim ciljevima kojima se osiguravaju alternativni pravci za učenje.

27. U skladu s člankom 24. stavkom 2. točkom (b) Konvencije, osobe s invaliditetom moraju imati mogućnost pohađanja osnovnih i srednjih škola u zajednici u kojoj žive. Učenici ne smiju biti udaljeni iz doma. Obrazovno okruženje mora biti unutar sigurnog fizičkog dosega osoba s invaliditetom i uključivati sigurne načine prijevoza; alternativno, mora biti pristupačno putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Međutim, države potpisnice trebaju izbjegavati isključivo oslanjanje na tehnologiju kao zamjenu za izravan angažman učenika/studenata s invaliditetom i njihovu interakciju s učiteljima/nastavnicima i uzorima unutar obrazovnog okruženja. Aktivno sudjelovanje ostalih učenika/studenata, uključujući braću i sestre učenika s teškoćama u razvoju važna je komponenta prava na uključivo obrazovanje.

28. U skladu s člankom 24. stavkom 2. točkom (c), države potpisnice moraju osigurati razumnu prilagodbu kojom se pojedinim učenicima omogućava pristup obrazovanju na ravnopravnoj osnovi s drugima. „Razumnost” se shvaća kao rezultat kontekstualnog testa koji uključuje analizu relevantnosti i učinkovitosti smještaja i očekivani cilj borbe protiv diskriminacije. Raspoloživost resursa i financijske implikacije prihvaćeni su u procjeni nesrazmjernog tereta. Dužnost osiguranja razumne prilagodbe provediva je od trenutka podnošenja zahtjeva za prilagodbu¹⁰. Politika osiguranja razumne prilagodbe treba biti donesena na nacionalnoj i lokalnoj

---

⁹ Odbor za gospodarska, društvena i kulturna prava, Opći komentar br. 13.

¹⁰ Odbor za prava osoba s invaliditetom, Opći komentar br. 2.

razini i na razini obrazovne ustanove, kao i na svim razinama obrazovanja. Opseg u kojem se osigurava razumna prilagodba valja razmotriti u svjetlu opće obveze razvoja sustava uključivog obrazovanja, uz maksimizaciju uporabe postojećih resursa i razvoja novih. Izgovor u smislu nedostatka resursa i postojanja financijskih kriza kao opravdanje nepostojanja napretka prema uključivom obrazovanju predstavlja kršenje članka 24.

29. Odbor ponavlja razliku između dužnosti opće pristupačnosti i obveze osiguranja razumne prilagodbe¹¹. Pristupačnost pogoduje određenim skupinama stanovništva i zasniva se na skupu standarda koji se provode postupno. Nesrazmjernost ili preveliko opterećenje ne može biti opravdanje za propust da se osigura pristupačnost. Razumna prilagodba odnosi se na pojedinca i nadopunjuje se s dužnošću pristupačnosti. Pojedinaac može legitimno zatražiti mjere razumne prilagodbe čak i ako je država potpisnica ispunila svoju dužnost vezanu za pristupačnost.

30. Definicija onoga što je srazmjerno nužno se razlikuje ovisno o kontekstu. Raspoloživost prilagodbe valja uzeti u obzir u odnosu na veći bazen edukativnih resursa raspoloživih u obrazovnom sustavu u cjelini i ne treba se ograničiti na resurse koji su raspoloživi u odnosnoj akademskoj ustanovi; prijenos resursa unutar sustava treba biti moguć. Ne postoji formula „jedna veličina pristaje svima” kada se govori o razumnoj prilagodbi budući da različitim učenicima s istom vrstom invaliditeta može biti potrebna različita prilagodba. Prilagodba može uključivati: promjenu lokacije učionice; uvođenje različitih oblika komunikacije unutar učionice; povećanje slova, materijala i/ili znakova ili dijeljenje nastavnih listića u alternativnom formatu; osiguranje osobe koja zapisuje bilješke ili tumača za znakovni jezik ili dopuštenje učenicima da koriste pomoćnu tehnologiju u učenju i kod provjera znanja. Također valja uzeti u obzir osiguranje nematerijalnih uvjeta, poput dodatnog vremena, smanjenje buke u pozadini (osjetljivost na senzornu prezasićenost), uporabe alternativnih metoda provjere znanja i zamjene određenog dijela plana i programa alternativom. Kako bi se osiguralo da je prilagodba u skladu sa zahtjevima, voljom, željama i odabirom učenika i da ga ustanova pružatelj može provoditi, obrazovna tijela i pružatelji, akademska ustanova, učenici s invaliditetom i, ovisno o dobi i sposobnosti učenika, ako je to slučaj, njihovi roditelji, skrbnici ili ostali članovi obitelji trebaju međusobno komunicirati. Osiguranje razumne prilagodbe ne može ovisiti o zdravstvenoj dijagnozi invaliditeta i treba se umjesto toga zasnivati na procjeni društvenih prepreka obrazovanju.

31. Uskraćivanje razumne prilagodbe predstavlja diskriminaciju. Dužnost osiguranja razumne prilagodbe neposredno je primjenjiva i ne podliježe progresivnom ostvarivanju. Države potpisnice trebaju osigurati postojanje neovisnih sustava za nadzor prikladnosti i učinkovitosti prilagodbe i sigurne, pravovremene i pristupačne žalbene mehanizme u slučajevima kada učenici s teškoćama u razvoju ili njihovi roditelji smatraju da uvjeti prilagodbe nisu

¹¹ Ibid.

adekvatni odnosno da su izloženi diskriminaciji. Neophodne su mjere za zaštitu žrtava diskriminacije od viktimizacije tijekom žalbenog postupka.

32. Za potrebe provedbe članka 24. stavka 2. točke (d), učenici s teškoćama u razvoju trebaju imati pravo na podršku koja im je potrebna za osiguranje učinkovitog obrazovanja i ostvarenje potencijala na ravnopravnoj osnovi s ostalima. Podrškom u smislu opće raspoloživosti usluga i prostora unutar obrazovnog sustava treba se osigurati da učenici s teškoćama u razvoju u najvećoj mogućoj mjeri ostvare svoj potencijal, uključujući, na primjer, osiguranje dostatno educiranih i umreženih učitelja/nastavnika, školskih savjetnika, psihologa i ostalih zdravstvenih i socijalnih stručnjaka, kao i pristup stipendijama i financijskim resursima.

33. Za potrebe realizacije članka 24. stavka 2. točke (e), adekvatna, kontinuirana i personalizirana podrška treba biti osigurana direktno. Odbor naglašava potrebu individualiziranih obrazovnih planova u sklopu kojih se provodi identifikacija razumne prilagodbe i specifične podrške koji su potrebni pojedinim učenicima, uključujući osiguranje pomoćnih kompenzacijskih alata, specifičnih materijala za učenje u alternativnom/pristupačnom formatu, načine i sredstva komunikacije, komunikacijske alate i pomoćnu i informacijsku tehnologiju. Podrška također može obuhvaćati kvalificiranog pomoćnika za pomoć pri učenju za jednog ili više učenika, ovisno o njegovim potrebama. Individualnim planovima obrazovanja treba uzeti u obzir tranziciju učenika sa segregiranog na redovno okruženje i s jednog stupnja obrazovanja na drugi. Učinkovitost planova treba redovito nadzirati i evaluirati u suradnji s učenikom. Prirodu planova valja odrediti u suradnji s učenikom i, gdje je to slučaj, njegovim roditeljima, skrbnicima ili trećima. Učenik mora imati pristup žalbenim mehanizmima ako podrška nije raspoloživa ili ako nije adekvatna.

34. Mjere podrške koje se pružaju moraju biti u skladu s ciljem uključivosti. Sukladno tome, moraju biti osmišljene na način da se njima osnažuju mogućnosti učenika s teškoćama u razvoju u odnosu na sudjelovanje na nastavi i izvanškolskim aktivnostima s vršnjacima, umjesto njegove marginalizacije.

35. U odnosu na članak 24. stavak 3., mnoge države potpisnice ne provode odgovarajuće mjere u korist osoba s invaliditetom, posebno onih unutar autističnog spektra, osoba s komunikacijskim teškoćama i onima s osjetilnim oštećenjima, a u cilju stjecanja životnih, jezičnih i socijalnih vještina koje su neophodne za njihovo sudjelovanje u obrazovanju i unutar njihove zajednice:

(a) Slijepi učenici i učenici s oštećenjem vida trebaju dobiti priliku naučiti Brailleovo pismo, alternativno pismo, povećane i alternativne načine, sredstva i oblike komunikacije, kao i vještine orijentacije i mobilnosti. Treba podržati ulaganja u pristup odgovarajućoj tehnologiji i alternativnim sustavima komunikacije koji olakšavaju učenje. Treba uvesti i ohrabrivati vršnjačku podršku i mentorstvo;

(b) Gluhi i nagluhi učenici trebaju dobiti priliku naučiti znakovni jezik te treba provoditi mjere čiji je cilj prihvaćanje i promicanje jezičnog identiteta gluhih i nagluhih osoba. Odbor podsjeća države potpisnice na Konvenciju protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju kojom se predviđa pravo djece da budu podučavani na materinjem jeziku i podsjeća države potpisnice da, u skladu s člankom 30. stavkom 4. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, osobe s invaliditetom imaju pravo, na ravnopravnoj osnovi s ostalima, da njihov specifični kulturni i jezični identitet, što uključuje znakovni jezik i kulturu gluhih, bude prihvaćen i podržan. Osim toga, nagluhi učenici trebaju također dobiti pristup kvalitetnim uslugama terapije glasa i govora, tehnologiji indukcijske petlje i titlovanju;

(c) Obrazovanje za učenike koji su slijepi, gluhi ili gluhoslijepi treba provoditi pomoću najprikladnijeg jezika te načina i sredstva komunikacije, u okruženju kojim se u najvećoj mogućoj mjeri omogućuje osobni, akademski i socijalni razvoj unutar i izvan službene školske sredine. Odbor naglašava da za postojanje takvog uključivog okruženja države potpisnice trebaju osigurati potrebnu podršku, uključujući putem resursa, pomoćne tehnologije i vještina orijentacije i mobilnosti;

(d) Učenici s komunikacijskim teškoćama trebaju dobiti priliku izraziti se i učiti pomoću alternativne ili augmentativne komunikacije. To može uključivati znakovni jezik, komunikacijske alate niske ili visoke tehnologije, poput tableta s posebnim aplikacijama za govor, komunikacijskih alata za govor ili interaktivnih knjiga. Države potpisnice trebaju izvršiti ulaganja u razvoj stručnosti, tehnologije i usluga u cilju promicanja pristupa odgovarajućoj tehnologiji i alternativnim sustavima komunikacije u svrhu lakšeg učenja.

(e) Učenici sa socijalno-komunikacijskim teškoćama trebaju dobiti podršku kroz prilagodbe u organizaciji učionice/nastave, što uključuje rad u parovima, vršnjačko mentorstvo, sjedenje u blizini učitelja/nastavnika i stvaranje strukturiranog i predvidljivog okruženja;

(f) Učenici s intelektualnim teškoćama trebaju dobiti konkretne, vidljive/vizualne i lako čitljive nastavne materijale u sigurnom, mirnom i strukturiranom okruženju za učenje u kojem se radi na sposobnostima kojima će se najbolje pripremiti učenike za samostalan život i strukovni kontekst. Države potpisnice trebaju ulagati u uključive interaktivne učionice u kojima se koriste alternativne strategije podučavanja i metode provjere znanja.

36. U svrhu provedbe članka 24. stavka 4., države potpisnice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere za zapošljavanje administrativnog osoblja, učitelja/nastavnika i ostalih stručnjaka koji posjeduju vještine potrebne za učinkovit rad u okruženju uključivog obrazovanja, koji znaju znakovni jezik i/ili Brailleovo pismo i koji su upoznati s vještinama orijentacije i mobilnosti. Imati odgovarajući broj kvalificiranih i predanih zaposlenika u školi ključno je za uvođenje i održivost uključivog obrazovanja. Manjak razumijevanja i kapaciteta i dalje predstavljaju značajne prepreke uključivosti. Države

potpisnice trebaju osigurati da svi učitelji/nastavnici prođu edukaciju o uključivom obrazovanju te da se njihovo usavršavanje zasniva na modelu invaliditeta koji se temelji na ljudskim pravima.

37. Države potpisnice trebaju ulagati u i podržavati zapošljavanje i kontinuiranu edukaciju učitelja/nastavnika s invaliditetom. To uključuje otklanjanje zakonodavnih ili političkih prepreka kojima se od kandidata zahtijeva ispunjavanje određenih liječničkih kriterija prihvatljivosti, kao i osiguranje razumne prilagodbe za njihov rad. Njihovom prisutnošću promicat će se jednaka prava osoba s invaliditetom i njihov ulazak u nastavničku struku, unositi jedinstvena stručnost i vještine u okruženje za učenje te doprinosti rušenju prepreka, a bit će i važni uzori.

38. Za stupanje na snagu članka 24. stavka 5., države potpisnice trebaju osigurati da osobe s invaliditetom imaju pristup općem tercijarnom obrazovanju, strukovnom usavršavanju, obrazovanju odraslih i cjeloživotnom učenju bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi s ostalima. Prepreke u vidu stavova, kao i fizičke, jezične, komunikacijske, financijske, pravne i ostale prepreke obrazovanju na ovoj razini trebaju biti identificirane i otklonjene u cilju osiguranja jednakog pristupa. Potrebno je provesti razumnu prilagodbu kako bi se osiguralo da se osobe s invaliditetom ne moraju suočavati s diskriminacijom. Države potpisnice trebaju razmotriti mjere afirmativne akcije u tercijarnom obrazovanju u korist učenika s teškoćama u razvoju.

III. Obveze država potpisnica

39. Države potpisnice trebaju poštovati, štiti i ispuniti svaki od bitnih značajki prava na uključivo obrazovanje: raspoloživost, pristupačnost, prihvatljivost i prilagodljivost. Obveza poštovanja iziskuje izbjegavanje mjera kojima se ometa uživanje prava, kao što su propisi koji isključuju određenu djecu s invaliditetom iz obrazovanja ili uskraćivanje pristupačnosti ili razumne prilagodbe. Obveza zaštite iziskuje poduzimanje mjera kojima se treće osobe sprječava da ometaju uživanje prava (na primjer, roditelji koji odbijaju poslati djevojčice s teškoćama u razvoju u školu ili privatne ustanove koje odbijaju primiti osobe s invaliditetom s osnova njihovog invaliditeta). Obveza ispunjavanja iziskuje poduzimanje mjera kojima se osobama s invaliditetom omogućava i pomaže da iskoriste svoje pravo na obrazovanje (na primjer, na način da se osigura da su obrazovne ustanove pristupačne i da su obrazovni sustavi na odgovarajući način prilagođeni u smislu resursa i usluga).

40. Člankom 4. stavkom 2. predviđeno je da države potpisnice poduzimaju mjere u najvećem mogućem opsegu koji im omogućuju njihovi resursi u odnosu na ekonomska, socijalna i kulturna prava i, gdje je to potrebno, u okviru međunarodne suradnje s ciljem progresivnog ostvarivanja cjelovite realizacije tih prava. Progresivno ostvarivanje znači da države potpisnice imaju specifičnu i kontinuiranu obvezu što ekspeditivnijeg i učinkovitijeg

kretanja prema potpunoj provedbi članka 24.¹² To nije spojivo s postojanjem dva sustava obrazovanja: redovnim obrazovnim sustavom i posebnim/segregiranim obrazovnim sustavom. Progresivno ostvarivanje treba se odvijati paralelno sa sveopćim ciljem Konvencije u svrhu uspostavljanja jasnih obaveza država potpisnica u odnosu na potpunu realizaciju odnosnih prava. Slično tome, države potpisnice ohrabruje se da ponovno definiraju proračunska izdvajanja za obrazovanje, na način da također prenesu dio proračunskih sredstava u svrhu razvoja uključivog obrazovanja. Namjerno nazadne mjere u tom smislu ne smiju nesrazmjerno pogađati učenike s teškoćama u razvoju na bilo kojoj razini obrazovanja¹³. One moraju biti tek privremene mjere ograničene na krizno razdoblje, trebaju biti potrebne i srazmjerne, nediskriminatorne i sadržavati sve moguće mjere za ublažavanje nejednakosti¹⁴.

41. Progresivnim ostvarivanjem ne ugrožava se provedba obveza koje su odmah primjenjive. Kao što je Odbor za gospodarska, društvena i kulturna prava istaknuo u svojem Općem komentaru br. 3 (1990.) o prirodi obveza država potpisnica, države potpisnice imaju minimalnu ključnu obvezu osigurati ispunjavanje barem minimalne neophodne razine svakog aspekta prava na obrazovanje¹⁵ Prema tome, države potpisnice trebaju provoditi sljedeća ključna prava s neposrednim stupanjem na snagu:

(a) Nediskriminacija u svim aspektima obrazovanja i obuhvaćanje svih međunarodno zabranjenih osnova diskriminacije. Države potpisnice trebaju osigurati neisključivanje osoba s invaliditetom iz obrazovanja i otkloniti strukturne poteškoće u ostvarivanju učinkovitog sudjelovanja i ravnopravnosti svih osoba s invaliditetom. One moraju hitno poduzeti korake za otklanjanje svih pravnih, administrativnih i ostalih oblika diskriminacije kojima se ometa pravo na pristup uključivom obrazovanju. Donošenje mjera afirmativne akcije ne predstavlja kršenje prava na nediskriminaciju u odnosu na obrazovanje sve dok se takvim mjerama ne dovodi do održavanja nejednakih ili odvojenih standarda za različite skupine;

(b) Razumna prilagodba kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom ne budu isključene iz obrazovanja. Propust da se osigura razumna prilagodba predstavlja diskriminaciju s osnova invaliditeta;

(c) Obvezno, besplatno osnovnoškolsko obrazovanje za sve. Države potpisnice trebaju poduzeti sve odgovarajuće mjere kojima se jamči to pravo, na temelju uključivosti, svoj djeci i mladima s invaliditetom. Odbor potiče države potpisnice da svoj djeci i mladima do najmanje 12 godina starosti osiguraju pristup i završetak kvalitetnog osnovnog i srednjoškolskog

¹² Vidjeti Opći komentar br. 3 (1990.) Odbora za gospodarska, društvena i kulturna prava o prirodi obveza država potpisnica, t. 9.

¹³ Ibid.

¹⁴ Dopis predsjedavajućeg Odbora za gospodarska, društvena i kulturna prava od 16. svibnja 2012. upućen državama potpisnicama Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.

¹⁵ Odbor za gospodarska, društvena i kulturna prava, Opći komentar br. 3.

obrazovanja koje je besplatno, javno financirano, uključivo i jednako kvalitetno, s tim da najmanje devet godina treba biti obvezno, kao i pristup kvalitetnom obrazovanju za djecu i mlade koji ne pohađaju nastavu u školi pomoću raznih modaliteta koji su navedeni u Okviru za djelovanje u odgoju i obrazovanju 2030.

42. Države potpisnice trebaju donijeti i provoditi nacionalnu strategiju obrazovanja koja uključuje osiguranje obrazovanja na svim razinama za sve učenike na temelju uključivosti i jednakih mogućnosti. Ciljevi obrazovanja navedeni u članku 24. stavku 1. pred države potpisnice stavljaju ekvivalentne obveze te ih stoga valja promatrati na usporedivoj osnovi neposrednosti.

43. U odnosu na međunarodnu suradnju, u skladu s Četvrtim ciljem održivog razvoja i Okvirom za djelovanje u odgoju i obrazovanju 2030., cilj bilateralne i multilateralne suradnje treba biti unaprjeđivanje uključivog i jednako kvalitetnog obrazovanja i promicanje mogućnosti za cjeloživotno učenje za sve, a što uključuje podršku za izgradnju kapaciteta, razmjenu informacija i razmjenu najbolje prakse, istraživanje, tehničku i gospodarsku pomoć, kao i pristup pristupačnim i pomoćnim tehnologijama. Svi prikupljeni podaci i cjelokupna međunarodna pomoć koja se usmjerava na obrazovanje treba biti raščlanjena prema vrsti invaliditeta. Bilo bi dobro razmotriti uvođenje međunarodnog koordinacijskog mehanizma za uključivo obrazovanje u svrhu provedbe Četvrtog cilja i prikupljanja dokaza, a čime bi se doprinijelo boljem političkom dijalogu i praćenju napretka.

IV. Odnos s ostalim odredbama Konvencije

44. Države potpisnice moraju prihvatiti nepodjeljivost i međusobnu ovisnost svih ljudskih prava. Obrazovanje je sastavni dio potpune i učinkovite realizacije ostalih prava¹⁶. Suprotno tome, pravo na uključivo obrazovanje može biti realizirano samo ako se provode određena ostala prava. Osim toga, pravo na uključivo obrazovanje mora biti popraćeno stvaranjem uključivog okruženja u ostatku društva. Za to je potrebno usvajanje modela invaliditeta koji se temelji na ljudskim pravima, a kojim se potvrđuje obveza uklanjanja društvenih prepreka koje služe za isključivanje i marginalizaciju osoba s invaliditetom i potreba donošenja mjera kojima se osigurava provedba dolje navedenih prava.

45. Člankom 5. utjelovljeno je načelo jednake zaštite svih osoba pred i na temelju zakona. Države potpisnice trebaju zabraniti diskriminaciju s osnova invaliditeta i osigurati osobama s invaliditetom učinkovitu i jednaku zaštitu od diskriminacije po svim osnovama. Za rješavanje sustavne i strukturne diskriminacije i osiguranje „jednake koristi na temelju zakona”, države

---

¹⁶ Ibid., Opći komentar br. 11 (1999.) o planovima djelovanja za osnovnoškolsko obrazovanje i Opći komentar br. 13

potpisnice trebaju poduzimati mjere afirmativne akcije, kao što je uklanjanje arhitektonskih i komunikacijskih ili ostalih prepreka u redovnom obrazovanju.

46. Člankom 6. uviđa se da su žene i djevojčice s teškoćama u razvoju izložene višestrukoj diskriminaciji te će u tom smislu države potpisnice poduzeti mjere radi osiguranja ravnopravnog uživanja njihovih prava. Međusektorska diskriminacija i isključivost predstavljaju značajne prepreke realizaciji prava na obrazovanje žena i djevojčica s teškoćama u razvoju. Države potpisnice trebaju identificirati i otkloniti prepreke, uključujući rodno nasilje i manju vrijednost koja se pridaje obrazovanju žena i djevojčica i donijeti konkretne mjere kojima se osigurava da na pravo na obrazovanje ne utječu diskriminacija s osnova spola i/ili invaliditeta, stigma ili predrasude. Štetni stereotipi s osnova spola i/ili invaliditeta u udžbenicima i planu i programu moraju biti otklonjeni. Obrazovanje igra vitalnu ulogu u borbi protiv tradicionalnog poimanja spola kojim se podržavaju patrijarhalni i paternalistički društveni okviri¹⁷. Države potpisnice trebaju osigurati pristup i ostanak djevojčica s teškoćama u razvoju i žena s invaliditetom u obrazovanju, kao i rehabilitacijske usluge kao instrumente njihova razvoja, napredovanja i osnaživanja.

47. Člankom 7. predviđa se da će u svim aktivnostima koje se odnose na djecu s teškoćama u razvoju prvenstveni značaj biti pridani najboljim interesima djeteta. Cilj koncepta najboljih interesa djeteta jest osigurati potpuno i učinkovito uživanje svih ljudskih prava djeteta i njegov holistički razvoj¹⁸. Kod utvrđivanja najboljih interesa djeteta s teškoćama u razvoju valja uzeti u obzir mišljenje djeteta i njegovu osobnost, očuvanje obitelji, skrb, zaštitu i sigurnost djeteta, posebnu ranjivost, kao i pravo djeteta na zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Konvencijom o pravima djeteta potvrđuje se da najbolji interesi djeteta moraju biti osnova na kojoj se izgrađuje obrazovna politika i odredbe. Člankom 7. stavkom 3. nadalje se tvrdi da djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo izražavati svoje mišljenje u vezi vlastitog obrazovanja i da je njihovo mišljenje o svim pitanjima koja na njih utječu potrebno uzeti u obzir u skladu s njihovom dobi i zrelošću, na ravnopravnoj osnovi s ostalom djecom, i da trebaju dobiti pomoć koja odgovara vrsti invaliditeta i njihovoj dobi. Jamstvo prava djeteta na sudjelovanje u vlastitom obrazovanju valja jednako primijeniti na djecu s teškoćama u razvoju u učenju i individualiziranim obrazovnim planovima, u sklopu pedagoških metoda u učionici, kroz školska vijeća, u razvoju školske politike i sustava, i u razvoju šire obrazovne politike¹⁹.

48. Člankom 8. poziva se na usvajanje mjera za podizanje razine svijesti i borbu protiv stereotipa, predrasuda i štetnih postupaka prema osobama s invaliditetom, s posebnim naglaskom na postupke koji utječu na žene i

¹⁷ Odbor za uklanjanje diskriminacije žena, „Konceptualna bilješka o nacrtu opće preporuke o pravu žena/djevojčica na obrazovanje” (2014.)

¹⁸ Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi odnosno njezini najbolji interesi budu od primarnog značaja.

¹⁹ Ibid., Opći komentar br. 12 (2009.) o pravu djeteta da bude saslušano.

djevojčice s teškoćama u razvoju, osobe s intelektualnim oštećenjima i osobe kojima je potrebna intenzivna podrška. Stereotipi, predrasude i štetni postupci predstavljaju prepreke koje onemogućavaju pristup i učinkovito učenje unutar obrazovnog sustava. Odbor primjećuje praksu nekih roditelja koji povlače svoju djecu s teškoćama u razvoju iz redovnih škola zbog nedostatka svijesti i razumijevanja prirode invaliditeta. Države potpisnice dužne su donijeti mjere kojima se izgrađuje kultura raznolikosti, sudjelovanja i uključenosti u život u zajednici i naglašava uključivo obrazovanje kao sredstvo realizacije kvalitetnog obrazovanja za sve učenike, bez i s invaliditetom, roditelje, učitelje/nastavnike i školsku administraciju, kao i zajednicu i društvo u cjelini. Države potpisnice trebaju osigurati mehanizme za njegovanje stava poštivanja prava osoba s invaliditetom na svim razinama obrazovnog sustava i među roditeljima i u široj javnosti. Civilno društvo, a posebno organizacije koje zastupaju osobe s invaliditetom, treba biti uključeno u sve aktivnosti podizanja razine svijesti.

49. Članci 9. i 24. usko su povezani. Pristupačnost je preduvjet za potpuno i ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu. Osobe s invaliditetom ne mogu učinkovito uživati u svojem pravu na uključivo obrazovanje bez pristupačnog arhitektonskog rješenja, a to uključuje škole i sve ostale obrazovne prostore, i bez pristupačnog javnog prijevoza, usluga, informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Načini i sredstva podučavanja trebaju biti pristupačni i podučavanje treba provoditi u pristupačnom okruženju. Cijelo okruženje u kojem učenici s teškoćama u razvoju uče mora biti osmišljeno na način da se podupire uključivost. Uključivo obrazovanje također je snažan alat za promicanje pristupačnosti i univerzalnog dizajna.

50. Odbor upozorava države potpisnice na njegov Opći komentar br. 1 (2014.) o ravnopravnosti pred zakonom i naglašava da uključivo obrazovanje daje učenicima s teškoćama u razvoju, a posebno onima koji imaju psihosocijalna ili intelektualna oštećenja, mogućnost izražavanja njihove volje i želja. Države potpisnice trebaju osigurati da se inkluzivnim obrazovanjem pruža podrška učenicima s teškoćama u razvoju u jačanju njihovog samopouzdanja u realizaciji njihove pravne osobnosti, pružanju potrebne podrške na svim razinama obrazovanja, kao i smanjenju budućih zahtjeva za podršku ako to žele.

51. Osobe s invaliditetom, a posebno žene s invaliditetom i djevojčice s teškoćama u razvoju, mogu biti u nesrazmjernoj mjeri izložene nasilju i zlostavljanju, uključujući fizičkim i ponižavajućim kaznama od strane obrazovnog osoblja, na primjer kroz uporabu sredstava za sputavanje i izdvajanja, kao i nasilničkog ponašanja u školi i na putu do škole. U svrhu provedbe članka 16. stavka 2., države potpisnice dužne su poduzeti sve odgovarajuće mjere za osiguranje zaštite od i za sprječavanje svih oblika iskorištavanja, nasilja i zlostavljanja, uključujući spolno nasilje, osoba s invaliditetom. Te mjere moraju biti prilagođene dobi, spolu i vrsti invaliditeta. Odbor snažno podupire preporuke Odbora za prava djeteta, Odbora za ljudska prava i Odbora za gospodarska, društvena i kulturna pitanja da države

potpisnice trebaju zabraniti sve oblike tjelesnog kažnjavanja i okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja u svim sredinama, uključujući škole, i osigurati učinkovite sankcije protiv počinitelja²⁰. Također ohrabruje škole i ostale obrazovne ustanove da uključe učenike s teškoćama u razvoju u razvoj pravila, uključujući mehanizme pristupačne zaštite, za rješavanje slučajeva disciplinskih mjera i nasilničkog ponašanja, uključujući *cyberbullying*, koji je sve više priznat kao sve značajniji dio života učenika, a posebno djece.

52. Uključivo obrazovanje iziskuje priznanje prava osoba s invaliditetom na život u zajednici i uživanje prava na uključivost i sudjelovanje u zajednici (članak 19.) Također traži jednako pravo osoba s invaliditetom na obiteljski život ili, ako to nije moguće, na alternativnu skrb u samoj zajednici (članak 23.). Djeca na skrbi države potpisnice koja žive u udomiteljskim obiteljima ili skbničkim domovima moraju dobiti pravo na uključivo obrazovanje i pravo na podnošenje žalbe protiv odluka države potpisnice kojima im se odbija pravo na uključivo obrazovanje. Previše osoba s invaliditetom živi u domovima dugoročne institucionalne skrbi, bez pristupa uslugama u zajednici, uključujući obrazovanje, a što bi bilo u skladu s njihovim pravom na, među ostalim, obiteljski život, život u zajednici, slobodu udruživanja, zaštitu od nasilja i pristup pravdi. Uvođenje uključivog obrazovanja u lokalnu zajednicu mora se odvijati paralelno s preuzimanjem strateške obveze ukidanja prakse smještanja osoba s invaliditetom u ustanove (vidjeti t. 66. dolje). Države potpisnice trebaju uzeti na znanje ulogu koju će realizacija prava na uključivo obrazovanje imati u izgradnji snaga, vještina i kompetencija potrebnih da bi sve osobe s invaliditetom uživale, iskoristile i dale svoj doprinos lokalnoj zajednici.

53. Za potrebe učinkovite realizacije uključivog obrazovanja, osobama s invaliditetom treba biti zajamčena osobna mobilnost na neovisnoj osnovi (članak 20.). Kada prijevoz nije dostupan i kada ne postoje osobni pomoćnici za pružanje podrške prilikom pristupa obrazovnim ustanovama, osobe s invaliditetom, a posebno slijepo osobe ili osobe s oštećenjima vida, moraju dobiti odgovarajuću obuku o vještinama mobilnosti u svrhu promicanja veće neovisnosti. Države potpisnice trebaju također osobama s invaliditetom osigurati mogućnost stjecanja alata i uređaja za olakšavanje mobilnosti po pristupačnim cijenama.

54. Realizacija prava osoba s invaliditetom na uživanje najviših ostvarivih zdravstvenih standarda bez diskriminacije (članak 25.) sastavni je dio realizacije najvećih mogućih koristi od obrazovanja. Mogućnost prisustvovanja nastavi i učinkovitog učenja ozbiljno je ugrožena kada ne postoji pristup zdravstvenoj zaštiti ili odgovarajućim tretmanima i skrbi. Države potpisnice trebaju uspostaviti zdravstvene, higijenske i prehrambene programe s rodnom perspektivom koji su sastavni dio obrazovnih usluga i koji omogućavaju kontinuirani nadzor svih zdravstvenih potreba. Te

---

²⁰ Ibid., Opći komentar br. 8 (2006.) o pravu djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i ostalih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja.

programe treba razvijati prema načelima univerzalnog dizajna i pristupačnosti, osigurati redovne posjete školskoj medicinskoj sestri i zdravstvene preglede i graditi partnerstva sa zajednicom. Osobe s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s ostalima, moraju imati spolni odgoj koji je prilagođen dobi, sveobuhvatan i uključiv, koji se zasniva na znanstvenim dokazima i standardima ljudskih prava i koji je u pristupačnom obliku.

55. Države potpisnice moraju poduzimati učinkovite mjere osiguranja usluga osposobljavanja i rehabilitacije unutar obrazovnog sustava, uključujući posebice na području zdravstva, zapošljavanja, obrazovanja i socijalnih usluga (članak 26.). Te usluge trebaju početi što je ranije moguće, zasnivati se na multidisciplinarnoj ocjeni snaga učenika i podupirati najveću moguću neovisnost, autonomiju, poštivanje dostojanstva, punu fizičku, mentalnu, socijalnu i strukovnu sposobnost i uključivost i sudjelovanje u svim aspektima života. Odbor naglašava važnost pružanja podrške razvoju rehabilitacije koja se zasniva na zajednici, a koja obuhvaća ranu identifikaciju i podupire vršnjačku potporu.

56. Kvalitetno uključivo obrazovanje mora pripremiti osobe s invaliditetom na radni život kroz stjecanje znanja, vještina i samopouzdanja koji su potrebni za sudjelovanje na otvorenom tržištu rada i u otvorenom, uključivom i pristupačnom radnom okruženju (članak 27.).

57. Potpuno sudjelovanje u političkom i javnom životu unaprjeđuje se kroz realizaciju prava na uključivo obrazovanje. Planovi i programi za sve učenike moraju uključivati temu građanskog odgoja i vještina za samozastupanje kao temeljnu osnovu za sudjelovanje u političkim i društvenim procesima. Javni poslovi uključuju formiranje i sudjelovanje u studentskim organizacijama kao što su studentski savezi te bi države potpisnice trebale promicati stvaranje okruženja u kojima osobe s invaliditetom mogu osnivati, pristupati i učinkovito i potpuno sudjelovati u svakoj studentskoj organizaciji kroz oblike komunikacije i jezik po vlastitom izboru (članak 29.).

58. Države potpisnice trebaju otkloniti prepreke i promicati pristupačnost i raspoloživost uključivih prilika za osobe s invaliditetom za sudjelovanje na ravnopravnoj osnovi s ostalima u igri, rekreaciji i sportu u školskom sustavu i izvanškolskim aktivnostima, uključujući u ostalim obrazovnim okruženjima (članak 30.)²¹. Unutar obrazovnog okruženja trebaju postojati odgovarajuće mjere kojima se stvaraju prilike za pristup osoba s invaliditetom kulturnom životu i razvoju, kao i korištenje njihovih stvaralačkih, umjetničkih i intelektualnih potencijala, ne samo u njihovu vlastitu korist, već također za dobrobit društva. Tim se mjerama treba osigurati da osobe s invaliditetom imaju pravo na priznanje njihovog posebnog kulturnog i jezičnog identiteta, uključujući znakovni jezik i kulturu gluhih osoba.

---

²¹ Ibid., Opći komentar br. 17 (2013.) o pravu djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umjetnost.

V. Provedba na nacionalnoj razini

59. Odbor je identificirao određeni broj izazova s kojima su suočene države potpisnice u provedbi članka 24. U svrhu provedbe i održavanja sustava uključivog obrazovanja za sve osobe s invaliditetom, s dolje navedenim mjerama valja se pozabaviti na nacionalnoj razini.

60. Za obrazovanje osoba s invaliditetom na svim razinama, kao i za obrazovanje ostalih osoba, mora biti nadležno ministarstvo obrazovanja. U mnogim zemljama, obrazovanje osoba s invaliditetom trenutno je marginalizirano u sklopu ministarstva socijalne skrbi ili zdravstva što je između ostalog dovelo do njihove isključenosti iz redovnog zakonodavstva, politike, planiranja i izdvajanja resursa za obrazovanje, niže razine ulaganja po glavi stanovnika u obrazovanje osoba s invaliditetom, nepostojanja viših i koherentnih struktura za pružanje podrške uključivom obrazovanju, nedostatka prikupljanja integriranih podataka o upisima, ostanku u sustavu školstva i uspjehu te propusta da se razvija edukacija učitelja/nastavnika o uključivom obrazovanju. Države potpisnice moraju hitno poduzeti mjere da se obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju stavi pod ingerenciju ministarstva obrazovanja.

61. Države potpisnice trebaju osigurati da sva državna tijela budu potpuno i međusektorski posvećena uključivom obrazovanju. Uključivo obrazovanje ne može biti realizirano samo od strane ministarstva obrazovanja. Sve relevantna ministarstva i povjerenstva s dužnostima koje pokrivaju odnosne članke Konvencije moraju se obvezati i uskladiti svoje razumijevanje implikacija sustava uključivog obrazovanja kako bi bio ostvaren integrirani pristup i kako bi zajedno radili na zajedničkom dnevnom redu. Potrebno je utvrditi mjere odgovornosti za sva uključena ministarstva u svrhu realizacije obveza. Također treba stvoriti partnerstva s pružateljima usluga, organizacijama koje zastupaju osobe s invaliditetom, medijima, organizacijama civilnog društva, lokalnim vlastima, udrugama i savezima učenika/studenata, sveučilištima i fakultetima za izobrazbu učitelja/nastavnika.

62. Države potpisnice na svakoj razini trebaju provoditi ili uvoditi zakone na temelju modela invaliditeta koji se zasniva na ljudskim pravima i koji je u potpunosti u skladu s člankom 24. Odbor podsjeća da se člankom 4. stavkom 5. od saveznih država zahtijeva da osiguraju provedbu članka 24., bez ograničenja ili iznimaka, u svim dijelovima države potpisnice.

63. Potrebno je donijeti sveobuhvatno i usklađeno zakonodavstvo i politički okvir za uključivo obrazovanje, zajedno s jasnim i odgovarajućim vremenskim okvirom za provedbu i sankcije za kršenja. Okvirom se trebaju riješiti pitanja fleksibilnosti, raznolikosti i jednakosti u svim obrazovnim ustanovama za sve učenike i identificirati odgovornosti na svim razinama vlasti. Ključni elementi uključuju:

- (a) Sukladnost s međunarodnim standardima za ljudska prava;

- (b) Jasnu definiciju uključivosti i konkretne ciljeve koji se nastoje postići na svim obrazovnim razinama. Načela uključivosti i praksa moraju se smatrati sastavnim dijelom reforme, a ne samo dodatnim programom;
- (c) Materijalno pravo na uključivo obrazovanje ključni je čimbenik zakonodavnog okvira. Odredbe kojima se definiraju određene kategorije učenika kao, na primjer, „nesposobni za obrazovanje”, trebaju biti ukinute;
- (d) Jamstvo za učenike sa i bez teškoća u razvoju na jednako pravo pristupa prilikama za uključivo učenje unutar sustava općeg obrazovanja i, za pojedine učenike, potrebnim uslugama podrške na svim razinama;
- (e) Uvjet da sve nove škole trebaju biti projektirane i izgrađene prema načelu univerzalnog dizajna kroz standarde pristupačnosti, zajedno s vremenskim okvirom za prilagodbu postojećih škola u skladu s Općim komentarom Odbora br. 2. Potiče se uporaba javne nabave za provedbu ovog čimbenika;
- (f) Uvođenje sveobuhvatnih standarda kvalitete za uključivo obrazovanje i nadzornih mehanizama za uključivost u odnosu na osobe s invaliditetom za praćenje napretka u provedbi na svim razinama i osiguranje da se politika i programi provode i da su podržani kroz potrebno ulaganje;
- (g) Uvođenje pristupačnih nadzornih mehanizama kako bi se osigurala provedba politike i osiguranje potrebnog ulaganja;
- (h) Potvrda potrebe za razumnom prilagodbom u svrhu podrške uključivosti, na temelju standarda za ljudska prava umjesto na temelju učinkovite uporabe resursa, zajedno sa sankcijama za propust da se osigura razumna prilagodba;
- (i) Jasna odredba, u zakonodavstvu koje ima potencijal utjecati na uključivo obrazovanje, da uključivost predstavlja konkretni cilj;
- (j) Dosljedan okvir za ranu identifikaciju, procjenu i podršku, a koji su potrebni da bi se osobama s invaliditetom omogućilo uspješno sudjelovanje u okruženju uključivog učenja;
- (k) Obveza lokalnih vlasti da planiraju i da se pobrinu za sve učenike, uključujući osobe s invaliditetom, unutar uključive sredine i učionica, te na najprikladnijem jeziku, pristupačnim oblicima i načinima i sredstvima komunikacije;
- (l) Zakonodavstvo kojim se svim osobama s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, jamči pravo da budu saslušane i da njihovo mišljenje bude uzeto u obzir u obrazovanom sustavu, uključujući kroz školska vijeća, upravna tijela, lokalne i nacionalne vlasti i mehanizme za osporavanje i ulaganje žalbe protiv odluka o obrazovanju;
- (m) Stvaranje partnerstava i koordinacija između svih dionika, uključujući osobe s invaliditetom kroz njihove zastupničke organizacije, različite agencije, razvojne organizacije, nevladine organizacije i roditelje ili skrbnike.

64. Zakonodavstvo treba biti podržano kroz obrazovni sektorski plan koji se razvija u suradnji s organizacijama osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, i u kojem se detaljno opisuje proces provedbe sustava uključivog obrazovanja. On treba sadržavati vremenski okvir i mjerljive ciljeve, uključujući mjere za osiguranje dosljednosti. Plan se treba zasnivati na sveobuhvatnoj analizi postojećeg konteksta u odnosu na uključivo obrazovanje, a kako bi se utvrdile polazne vrijednosti, uključujući podatke o, na primjer, postojećim proračunskim izdvajanjima, kvaliteti metoda za prikupljanje podataka, broju djece s teškoćama u razvoju izvan škole, izazovima i preprekama, postojećim zakonima i politikama, najvećim problemima osoba s invaliditetom, obitelji i države potpisnice.

65. Države potpisnice trebaju usvojiti neovisne, učinkovite, pristupačne, transparentne, sigurne i provedive mehanizme za pritužbe, kao i pravne lijekove za slučajeve kršenja prava na obrazovanje. Osobe s invaliditetom trebaju imati pristup pravosudnim sustavima koji su upoznati s načinom smještaja osoba s invaliditetom i koji su sposobni rješavati tužbe s osnova invaliditeta. Države potpisnice trebaju također osigurati da informacije o pravu na obrazovanje i o načinu osporavanja odbijenih zahtjeva ili kršenja tog prava budu distribuirane i priopćene osobama s invaliditetom, uz angažman njihovih zastupničkih organizacija.

66. Uključivo obrazovanje je nekompatibilno s institucionalizacijom. Države potpisnice moraju biti angažirane u dobro planiranom i strukturiranom procesu deinstitucionalizacije osoba s invaliditetom. U tom se procesu potrebno pozabaviti sa sljedećim: organiziranom tranzicijom u kojoj je naveden definirani vremenski okvir za tranziciju; uvođenjem zakonskog uvjeta za razvoj usluga na razini zajednice; preusmjeravanjem sredstava i uvođenjem multidisciplinarnih okvira za podršku i jačanje usluga koje se zasnivaju na zajednici; pružanjem podrške za obitelji; i suradnjom i konzultacijama s organizacijama koje zastupaju osobe s invaliditetom, uključujući djecu s invaliditetom, kao i roditeljima ili skrbnicima. Dok traje proces deinstitucionalizacije, osobe koje se nalaze u institucionalnim oblicima skrbi trebaju dobiti pristup uključivom obrazovanju s neposrednim stupanjem na snagu na način da ih se poveže s uključivim akademskim ustanovama u zajednici.

67. Intervencije u ranom djetinjstvu mogu biti od posebne vrijednosti za djecu s teškoćama u razvoju, čime se jača njihova sposobnost da iskoriste prednosti obrazovanja i potiče njihov upis i prisustvo na nastavi. Svim se takvim intervencijama treba jamčiti poštovanje dostojanstva i autonomije djeteta. U skladu s Dnevnom redom za održivi razvoj 2030., uključujući Četvrti cilj održivog razvoja, države potpisnice se potiče osigurati pristup kvalitetnom razvoju, skrbi i predškolskom odgoju u ranom djetinjstvu, kao i pružanje podrške i edukacije za roditelje i skrbnike djece s invaliditetom. Rana identifikacija i podrška povećava vjerojatnost da će djeca s teškoćama u razvoju glatko prijeći s predškolskog na osnovnoškolsko uključivo obrazovanje. Države potpisnice moraju osigurati koordinaciju između svih

relevantnih ministarstava, vlasti i tijela, kao i organizacija osoba s invaliditetom i ostalih nevladinih partnera.

68. U skladu s člankom 31., države potpisnice trebaju prikupljati odgovarajuće razvrstane podatke za formuliranje politika, planova i programa za izvršavanje obveza na temelju članka 24. Moraju uvesti mjere za rješavanje problema nedostatka točnih podataka o broju osoba s različitim vrstama oštećenja, kao i nedostatka dovoljno kvalitetnih istraživanja i podataka o pristupu, ostanuku i napredovanju u sklopu sustava obrazovanja, razumnoj prilagodbi i povezanim rezultatima. Cenzus, istraživanje i administrativni podaci, uključujući podatke iz Sustava upravljanja informacijama o obrazovanju moraju sadržavati informacije o učenicima s invaliditetom, uključujući one koji još uvijek žive u institucionalnom okruženju. Države potpisnice također trebaju prikupljati razvrstane podatke i dokaze o preprekama koje sprječavaju pristup, ostanak i napredak osoba s invaliditetom u kvalitetnom uključivom obrazovanju, a kako bi se omogućilo donošenje učinkovitih mjera za otklanjanje odnosnih prepreka. Strategije trebaju biti donesene kako bi se prevazišlo isključivanje osoba s invaliditetom iz standardnih mehanizama za kvantitativno i kvalitativno prikupljanje podataka, uključujući kada je posljedica nevoljkosti roditelja da priznaju postojanje djeteta s teškoćama u razvoju, nepostojanja prijave rođenih i nevidljivosti unutar ustanova.

69. Države potpisnice moraju uložiti dostatne financijske i ljudske resurse u razvoj plana obrazovnog sektora i međusektorskih planova za podršku provedbi uključivog obrazovanja, u skladu s načelom progresivnog ostvarivanja. Države potpisnice moraju provesti reformu sustava upravljanja i financijskih mehanizama u svrhu osiguranja prava svih osoba s invaliditetom na obrazovanje. Također trebaju u svojim proračunima izdvojiti sredstva pomoću mehanizama javne nabave i partnerstava s privatnim sektorom. Ovim izdvajanjima valja između ostalog osigurati odgovarajuće resurse da se postojeće obrazovno okruženje učini pristupačnim u razumnim vremenskim rokovima, kao i ulaganje u uključivo obrazovanje učitelja/nastavnika, osiguranje raspoloživosti razumne prilagodbe, osiguranje pristupačnog prijevoza do škole, osiguranje raspoloživosti odgovarajućih i pristupačnih udžbenika i materijala za učenje i podučavanje, osiguranje pomoćnih tehnologija i znakovnog jezika i provedbu inicijativa za podizanje razine svijesti u svrhu borbe protiv stigme i diskriminacije, posebno nasilničkog ponašanja u obrazovnom okruženju.

70. Odbor potiče države potpisnice da prenesu resurse iz segregiranog na uključivo okruženje. Države potpisnice trebaju razviti model financiranja kojim se izdvajaju resursi i poticaji za uključivo obrazovno okruženje kojim se osigurava potrebna podrška osobama s invaliditetom. Najprikladniji pristup financiranju bit će u značajnoj mjeri određen postojećim obrazovnim okruženjem i zahtjevima potencijalnih učenika s invaliditetom na koje utječe.

71. Potrebno je pokrenuti proces edukacije svih učitelja/nastavnika na predškolskoj, primarnoj, sekundarnoj, tercijarnoj i strukovnoj obrazovnoj razini kako bi im se osigurale ključne kompetencije i vrijednosti potrebne za rad u uključivim obrazovnim okruženjima. Za taj su proces potrebne prilagodbe u postupku usavršavanja prije i poslije zapošljavanja, a kako bi se u najkraćem vremenskom roku postigle odgovarajuće razine vještina i omogućio prijelaz na sustav uključivog obrazovanja. Svi učitelji/nastavnici moraju proći kroz prilagođene jedinice/module koji će ih pripremiti za rad u uključivoj sredini, kao i praktičnoj sredini za iskustveno učenje u kojoj mogu izgrađivati svoje vještine i samopouzdanje za rješavanje problema kroz raznolike izazove vezane za uključivost. Ključni sadržaj edukacije učitelja/nastavnika treba biti osnovno razumijevanje ljudske raznolikosti, rasta i razvoja, modela invaliditeta koji se zasniva na ljudskim pravima i uključive pedagogije koja učiteljima/nastavnicima omogućava identifikaciju funkcionalnih sposobnosti učenika (snage, sposobnosti i stilovi učenja) kako bi se osiguralo njihovo sudjelovanje u okruženju uključivog obrazovanja. Edukacija učitelja/nastavnika treba uključivati učenje o uporabi odgovarajućih augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije, kao što su Brailleovo pismo, veliki tisak, pristupačni multimediji, priprema teksta za lako čitanje, jednostavan jezik, znakovni jezik i kultura gluhih, obrazovne tehnike i materijali za podršku osobama s invaliditetom. Osim toga, učitelji/nastavnici trebaju praktično vodstvo i podršku u, između ostalog: pružanju individualizirane nastave; podučavanju istog sadržaja pomoću različitih metoda za podučavanje kao odgovor na različite stilove učenja i jedinstvene sposobnosti svake osobe; razvoju i uporabi individualnih obrazovnih planova kao podrška za specifične zahtjeve učenja; i uvođenju pedagogije koja je usmjerena na obrazovne ciljeve učenika.

72. Uključivo obrazovanje iziskuje sustav podrške i resursa za učitelje/nastavnike u obrazovnim ustanovama na svim razinama. Taj sustav može uključivati partnerstva između susjednih obrazovnih ustanova, uključujući sveučilišta, kojima se promiče kolaborativna praksa, uključujući podučanje u timu, studijske skupine, zajedničke procese ocjene studenata, vršnjačku podršku i razmjene, kao i partnerstva s civilnim društvom. Roditelji i skrbnici učenika/studenata s invaliditetom mogu, gdje je to slučaj, biti partneri u razvoju i provedbi programa učenja, uključujući individualne planove obrazovanja. Mogu igrati značajnu ulogu u savjetovanju i pružanju potpore učiteljima/nastavnicima u osiguranju podrške pojedinim učenicima/studentima, ali nikada ne smiju biti preduvjet za pristup obrazovnom sustavu. Države potpisnice trebaju koristiti sve moguće izvore podrške za učitelje/nastavnike, uključujući organizacije koje zastupaju osobe s invaliditetom, učenike s teškoćama u razvoju i članove lokalne zajednice koji mogu dati značajan doprinos u obliku vršnjačkog mentorstva, partnerstava i rješavanja problema. Njihov angažman predstavlja dodatni resurs u učionici i služi za građenje veza s lokalnom zajednicom, rušeći prepreke i čineći učitelje/nastavnike prijemčivijim i osjetljivijim za snage i zahtjeve učenika s teškoćama u razvoju.

73. Nadležna tijela na svim razinama trebaju imati sposobnost, predanost i resurse za provedbu zakona, politika i programa za podršku uključivom obrazovanju. Države potpisnice moraju osigurati razvoj i provedbu edukacije u sklopu koje se sva relevantna tijela informira o njihovim dužnostima na temelju zakona i unaprjeđuje razumijevanje prava osoba s invaliditetom. Vještine, znanje i razumijevanje potrebni za provedbu politika i prakse uključivog obrazovanja uključuju: razumijevanje koncepta prava na uključivo obrazovanje i njegove ciljeve, znanje o relevantnim međunarodnim i nacionalnim zakonima i politikama, razvoj lokalnih planova uključivog obrazovanja, suradnju i partnerstva, podršku, usmjeravanje i nadzor lokalnih obrazovnih ustanova, inspekciju i evaluaciju.

74. Kvalitetno uključivo obrazovanje iziskuje metode ocjene i nadzora napretka učenika kojima se uzimaju u obzir prepreke s kojima su suočeni učenici s invaliditetom. Tradicionalni sustavi provjere znanja koji rabe standardne testove postignuća kao jedini pokazatelj uspjeha učenika i škole mogu dovesti učenike s invaliditetom u nepovoljan položaj. Naglasak valja staviti na pojedinačan napredak prema širokim ciljevima. Uz odgovarajuće metodologije podučavanja, podršku i smještaj, svi planovi i programi mogu biti prilagođeni potrebama svih učenika, uključujući one s invaliditetom. Sustavi uključive provjere znanja učenika mogu biti osnaženi kroz sustav individualizirane podrške.

75. U skladu s člankom 33., a u svrhu mjerenja napretka na realizaciji prava na obrazovanje kroz uspostavu sustava uključivog obrazovanja, države potpisnice moraju razviti nadzorni okvir sa strukturnim, procesnim i izlaznim pokazateljima i specifična mjerila i ciljeve za svaki pokazatelj u skladu s Četvrtim ciljem održivog napretka²². Osobe s invaliditetom trebaju kroz organizacije koje ih zastupaju biti uključene u određivanje pokazatelja i prikupljanje podataka i statistike. Strukturnim pokazateljima trebaju se mjeriti prepreke uključivom obrazovanju te ne smiju biti ograničeni samo na prikupljanje podataka razvrstanih prema vrsti oštećenja. Procesni pokazatelji, kao što su oni o promjenama u odnosu na pristupačnost u prostornom okruženju, prilagodbe plana i programa ili edukaciju učitelja/nastavnika, omogućit će nadzor napretka pretvorbe. Također valja utvrditi izlazne pokazatelje, poput postotka učenika s teškoćama u razvoju u okruženju uključivog učenja koji su stekli završnu službenu svjedodžbu ili diplomu ili postotak učenika s invaliditetom koji su pristupili srednjoškolskom obrazovanju. Države potpisnice također trebaju razmotriti mjerenje kvalitete obrazovanja kroz, na primjer, pet dimenzija koje preporuča UNESCO: poštivanje prava, ravnopravnost, relevantnost, pertinentnost, učinkovitost i djelotvornost. Također mogu razmotriti nadzor mjera afirmativne akcije, kao što su kvote ili poticaji.

²² Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava, *Pokazatelji ljudskih prava: Vodič za mjerenje i provedbu* (New York i Ženeva, 2012.).

76. Odbor primjećuje rast obrazovanja u privatnom sektoru u mnogim zemljama. Države potpisnice trebaju potvrditi da se pravo na uključivo obrazovanje proteže na cjelovito obrazovanje, a ne samo obrazovanje koje pružaju javna tijela. Države potpisnice trebaju donijeti mjere protiv kršenja prava od strane trećih osoba, uključujući poslovni sektor. U odnosu na pravo na obrazovanje, u sklopu tih mjera valja se pozabaviti obvezom jamstva pružanja uključivog obrazovanja te moraju uključivati, već prema potrebi, zakonodavstvo i propise, nadzor, provedbu i donošenje politike kojima će biti uređen način na koji poduzetnici mogu utjecati na učinkovitu realizaciju prava osoba s invaliditetom. Obrazovne ustanove, uključujući privatne obrazovne ustanove i poduzeća, ne bi trebale naplaćivati posebnu naknadu za osiguranje pristupačnosti i/ili razumnu prilagodbu.
